

Literatur og Kritik.

De nyeste bidrag til Erik af Pommerns historie.

Dietrich Schäfer: Zur Frage nach der Einführung des Sundzolls. (Hansische Geschichtsblätter, V, 33—43.)

G. Freiherr v. der Ropp: Zur Deutsch-Skandinavischen Geschichte des XV. Jahrhunderts. Leipzig, 1876.

Hanserecesse von 1431—1476, bearbeitet von G. Freiherr von der Ropp. I Band. Leipzig, 1876.

Den skarpe fordømmelsesdom, som vor ældre historiskrivning ligefra Hvitfeld af har fældet over Erik af Pommern, er endnu herskende i den store almenhed; den indprentes ungdommen i skolerne og står urokkelig fast hos den voxne. Anderledes hos historikerne; blandt dem vil hin dom sikkert altid ledsages af en tvivlende rysten på hovedet. I vor nationale periode kunde man ikke bekvemme sig til at fordømme en konge, hvis hele styrelse optoges af en kamp for Danmarks ret til Slesvig, og i den sidste menneskealder har vore historikere vist en udpræget tendens henimod en mildere bedømmelse af kong Erik og hans politik. Disse ytringer af en ændret stemning ere dog hidtil fremtrådt spredt, så at sige, i forbigående; de har gjort den gamle opfattelse af kongen tvivlsom, uden dog at kunne sætte en ny i stedet, og først når hele Erik af Pommerns historie optages til behandling fra grunden af, vil den almindelige mening kunne røkkes. En sådan udførlig behandling vil sikkert frembringe meget nyt og overraskende; den vil næppe kunne ændre noget i den mening, at resultatet af Eriks styrelse var uheldigt for Danmark, men

den vil fritage kongen for en stor del af ansvaret for dette resultat; den vil kunne fremdrage en interessant udenrigspolitik, hvoraf kampen for Slesvig kun er et enkelt, om end det betydningsfuldeste led; den vil skildre en personlighed, som er højst karakteristisk for hin middelalderens opløsningstid, og forstå den i dens storhed såvelsom i dens mangler.

Den, der er overbevist om, at den gamle opfattelse af Erik af Pommern vil blive helt ændret, saasnart hans historie bliver genstand for en indtrængende behandling, vil med nogen forundring have læst et lille skrift, der forrige år er udkommet i Tyskland. Dr. G. von der Ropp skildrer i „Zur deutschskandinavischen Geschichte des XV. Jahrhunderts“ Erik af Pommerns sidste regeringsår, og det er så langt fra, at denne forfatter giver en mildere bedømmelse af kongen, at han tværtimod på ethvert punkt gentager, ja skærper fordømmelsen over ham.

Ropps lille skrift, forfatterens første, er i det hele et meget agtværdigt arbejde. Han viser sig at være i besiddelse af en så tilfredsstillende kendskab til nordens litteratur, som man er berettiget til at vente af en udlænding, og fra sine hansehistoriske studier er han i stand til at fremdrage mange aktstykker, som kaster et godt lys over Erik af Pommerns senere år. På dette grundlag skildrer han kongens historie, uden fremragende ejendommelighed, men i enkelthederne meget tilfredsstillende. Netop derved får hans dom over Erik en vis autoritet, og det kunde synes, at den gamle opfattelse af kongens personlighed er blevet stærkt befæstet ved Ropps skrift.

Når jeg ikke desto mindre mener, at historiens endelige dom om Erik af Pommern endnu langfra er fastslået, så ligger det især i, at det er så overordenlig let at påvise, hvorfor dr. Ropp ikke har kunnet nå til noget andet synspunkt for Erik end det traditionelle. Ikke blot står han aldeles udenfor den strømning i den danske historieskrivning, der vil gøre enhver dansk meget varsom med, uden stærk begrundelse at gentage den almindelige dom over Erik. Vigtigere er det, at han kun skildrer og kun kender kongens sidste år, som han er ført dybt ind i ved at samle materiale til sin udgave af

Hansrecesserne fra 1431 af. Den tidligere og større del af kongens styrelse behandler han derimod kun i lette omrids efter de lettest tilgængelige trykte kilder, og selv disse har han ikke benyttet med selvstændigt studium¹⁾. Unægtelig er dette ikke vejen til en retfærdig bedømmelse af en historisk personlighed. At skildre Erik af Pommern fra 1431 af uden at kende hans fortid, det er, som man vilde bedømme Napoleon alene ved at gennemgå hans historie efter 1812. Ropp kender kun Erik i hans ulykkestid, da hans egen politik vendte sig imod ham, da hans fjender daglig voxede i tal, og han ser kun fejl på fejl i hans personlighed og i hans politik.

Forstår man således, hvorfor Ropp er kommet til at gentage og hævde den gamle fordømmelsesdom over Erik af Pommern, vil man også forstå, at det ikke kan være tiltalende at indlade sig på en kritisk prøvelse af detaljerne i hans bog. Det er ikke denne eller hin enkelthed, der skal ændres, det er selve den forståelse af kong Eriks personlighed, der overalt ligger til grund. Jeg foretrækker derfor her at benytte de nye oplysninger, som Ropp har fremdraget i sit skrift, at sammenstille dem med, hvad det forløbne år ellers har bragt af bidrag til Erik af Pommerns historie, og på dette grundlag i store træk at skildre en enkelt side af kongens politik. Det vil da, håber jeg, træde klart frem, at den traditionelle og nu atter fremsatte opfattelse af Erik, på visse punkter i alt fald, i høj grad trænger til at korrigeres, og deri vil da ligge den bedste kritik af Ropps arbejde.

¹⁾ Som tilstrækkeligt bevis herfor kan man henføre til, at forbundet mellem kongen og stæderne af året 1417 går igen i forfatterens fremstilling, skönt det utvivlsomt er opstået ved en forveksling med forbundet af 1423. At se dette, vilde ingen methodisk uddannet, tysk historiker kunne undgå, havde han studeret hine år blot lidt indtrængende, og allermindst dr. Ropp, hvis kyndighed i kildekritik har tilladt ham at skrive den smukke undersøgelse om de svenske kroniker, der udgør tillæget til hans skrift.

Vil man nævne et enkelt år som vendepunktet i Erik af Pommerns liv, kan man kun tænke på året 1426. Da var det, at Holstenerne og Hansestæderne trådte i forbund overfor den mægtige konge i norden, og derved gjorde det første skridt til den coalition mellem de mest forskelligartede magter, som til slutningen tvang Erik til at opgive sin krone og atter splittede Margretes nyskabte Skandinavien i tre riger. Hidtil havde Erik været angriberen; nu måtte han i hovedsagen indskrænke sig til forsvar, og tilsidst førtes kampen over på hans egen grund. Det er altså året 1426, det gælder at forstå. Stæderne sluttede sig da, hedder det i almindelighed, til Holstenerne i deres kamp mod Erik; rettere vilde det være at sige, at stæderne nu begyndte en angrebskrig mod kongen. Thi Holstenernes da så truede stilling i Sønderjylland var ikke den egenlige grund til krigen mellem Hanseaterne og kongen, højst anledningen til, at den netop brød ud, et motiv blandt andre motiver, men langt fra den egenlige årsag. Det ser man af krigens forhistorie: på egen hånd havde stæderne jo allerede i 1422 begyndt en fejde mod kongen, uden at Holstenerne dengang var i nød, ja uden, som det synes, at træde i forbund med dem. Det viser sig tydelig under krigens gang i dens første år, hvor stæderne atter og atter vise sig utilbøjelige til at støtte Holstenerne i kampen til lands, og det træder frem ved underhandlingerne, som første gang føres mellem kongen og stæderne alene, medens Holstenerne holdes udenfor¹⁾. — For at forstå stædernes krigserklæring i 1426 må man tænke på Eriks udenrigspolitik, der også truede deres uafhængighed, især dog på det spændte forhold, der altid havde hersket mellem Hanseaterne og den kraftige kongemagt, som i Danmark voxede frem med Valdemar Atterdag, som under Margrete fik tre riger at herske over og som Erik af Pommern hævdede så kraftig som nogen. Overfor Valdemar IV

¹⁾ Jeg tænker på underhandlingerne i Nykøbing, sept. 1428, som hidtil ere ukendte: hertil hører bl. a. en del af det aktstykke, som Hvitfeld henfører til mødet i samme by 1430 (Originalen i Gehejmearkivet: Lübeck 44 c.).

havde stæderne været heldige i deres modstand, og en lykkelig krig havde ført til Stralsundfreden (1370), der ikke blot skaffede dem stadfæstelse på deres privilegier, men noget endnu vigtigere, et dansk land i pant for, at privilegierne virkelig blev overholdte. Dette havde Margrete atter faaet Hanseaterne til at udlevere, og fra den tid af stod stæderne i den uheldigste stilling overfor kongedømmet i norden; hvert øjeblik blev deres rettigheder trådt under fødder, og hvad kunde de gøre derimod, nu da de ikke mere havde fast fod i landet selv? En åben krig var i virkeligheden det eneste middel, men hvor farlig var ikke denne udvej, især da demokratiske bevægelser rystede jorden under de styrende rådsherrers fødder. Én gang vovede stæderne det, i 1422, men kun for et halvt år efter at slutte fred, ja nøje forbund med kong Erik. Ellers blev det ved et yderst spændt forhold, ved klager uden ende, trusler om handelsspærring o. s. fr. Margrete havde overtrådt Hanseaternes rettigheder i spørgsmålet om vragretten, der var af så gennemgribende vigtighed for handelens rolige gang, og striden herom blev ikke bilagt under Erik af Pommern; dronningen havde slået en mønt, som hun tvang købmændene til at tage imod, skönt de kaldte den falsk, og kong Erik gik videre i samme retning. Nye stridspunkter kom til, og netop et af de vigtigste er først i den nyeste tid sat i det rette lys, Øresundstolden nemlig.

For et par år siden påviste dr. Fridericia i dette tidsskrift, at alle de gængse meninger om Øresundstoldens høje ælde var aldeles uholdbare, og beviste til fulde, at den var pålagt under Erik af Pommern. Dr. Schäfer i Bremen har i „Hansische Geschichtsblätter“ drøftet spørgsmålet på ny, og samtidig med, at han i hovedsagen tiltræder Fridericias opfattelse, korrigerer han den på et enkelt punkt. Fr. havde anset det for givet, at tolden var omtalt på et Hansemøde i året 1425, og støttede sig herfor på en udtalelse af Hirsch, den udmærkede forfatter af Danzigs handelshistorie; men denne har uheldigvis gjort sig skyldig i en dobbelt fejltagelse; mødet tilhører 1422 og ikke 1425, og i recessen derfra omtales Sundtolden aldeles ikke. Til gengæld har udgiveren af de

ældste Hanserecesser, dr. Koppmann, meddelt Schäfer to kildesteder, hvori tolden virkelig omhandles. Af det ene fremgår det, at stæderne 1430 anførte Øresundstolden blandt deres klagepunkter mod kong Erik, af det andet, at tolden allerede 1423 blev foreslået fra dansk side, uden dog dengang at blive sat i værk. Toldens indførelse falder altså engang i mellemtiden, og Schäfer er ikke tilbøjelig til at søge tidspunktet endnu nøjere bestemt; at tolden er blevet pålagt før krigens udbrud i sept. 1426, det er, mener han, muligt og om man vil sandsynligt, men dog kun en formodning.

Skönt jeg anerkender det kritiske mådehold, der ligger i den sidste bemærkning, forekommer det mig dog, at Schäfer driver forsigtigheden alt for vidt. 1430 klage stæderne jo over, at de „van langen tyde here“ er blevet krænkede i deres privilegier, og allerede i juli 1429 omtale de deres vilighed til stilstand, når man under den får tilladelse til at handle „mod at betale de pligtige tolde“¹⁾. Når man fremdeles erindrer, at Erik af Pommern begyndte opførelsen af et nyt slot ved Helsingør endnu før krigen, og at Presbyter Bremensis som den udtrykkelige mening hermed angiver, at han vilde afkræve de gennem Øresund sejlede skibe en usædvanlig told, så synes det mig næsten utvivlsomt, at tolden virkelig er indført inden krigens udbrud. Hvis den i det hele var pålagt under krigen, hvorledes skulde da de krigsførende stæder kunne klage over den allerede 1430; under fejden fik deres skibe jo visselig ikke lov til at sejle gennem Sundet, hvad enten de så vilde betale told eller ikke. Før at tolden skal have ramt Lübeck og dens forbundsfæller, må den nødvendigvis have existeret, mens der var fred mellem dem og kongen, altså før 1426²⁾.

¹⁾ Åbent brev af de forbundne stæder, dateret Petri & Pauli (24:) 1429. Orig. i Thotts Saml. på det kgl. Bibl. fol. 821.

²⁾ Kun som en løs formodning kan det derimod fremsættes, at kongen allerede før den tidligere korte krig i 1422 har forsøgt at hævde Øresundstold. Derfor taler, at denne told bringes i forslag efter krigen, hvad der dog næppe kan være uden støtte i forudgåede forhold, og allerede 1421 blev der i alt fald afkrævet et par preussiske skibe „krydderier, konfekt og vin“.

Hvad enten nu Øresundstolden er lidt ældre eller lidt yngre, så er dens indførelse et karakteristisk tegn på kongedømmets styrke i norden og viser, hvorledes dette nødvendig måtte blive trykkende for Hanseaterne. Det er den skarpe modsætning mellem disse to magter, som er den egenlige årsag til, at stæderne i 1426 erklære Erik af Pommern krig, og når deres kamp med norden, deres forbund med Holstenerne er den første begyndelse til den modstand, der til slutningen blev Erik for stærk, så ser vi altså stædernes stilling dybt begrundet i selve den nordiske kongemagts udvikling.

Så begyndte da stæderne deres krig mod Erik af Pommern. Krigens karakter var givet ved dens formål; det var en krig for Hanseaternes handelsrettigheder, en kamp for at få de store privilegier, de havde på pergamentet, overførte til virkeligheden, og fra begyndelsen af indså stæderne, hvad midlet var hertil: det gjaldt for dem at vinde politisk indflydelse i norden og dermed en garanti for opretholdelsen af privilegierne. Deres mål var en gentagelse af Stralsundfreden; „lande og stæder i pant“¹⁾, det var stædernes krav i foråret 1427, som det var det, de havde opnået i 1370. Men havde de ventet en gentagelse af den lykkelige krig, der havde tvunget Valdemar Atterdag til at antage hin fred, blev de hårdt skuffede. Nu stod ikke „seven en seventig“ stæder forenede mod Danmark med konger og fyrster til forbundsfæller; de sex stæder, der havde erklæret krigen, var og blev ene; Preusserne var lunkne venner, Hollænderne næsten åbenbare fjender. Og det, som tidligere havde givet Hanseaterne kraft til at fortsætte kampen, det hurtig vundne herredømme over Øresund, som sikrede deres handel sin uforstyrrede gang, det kunde de ikke opnå nu, da de hverken som da havde Sverige til ven eller de oprørske Jyder til hjælpere; endnu stod jo de nordiske riger enige i kampen mod udlændingene, og svenske, vel ogsaa norske skibe var hvert år ude mod Hanseaterne. Stædernes søtog mod Danmark var snart uden varig betydning, snart afgjort uheldige, og til en besættelse af noget dansk

¹⁾ Hvitfeld, I, 733 (folioudg.)

land kom det denne gang aldeles ikke. I stæderne selv rørte demokratiske bevægelser sig, og medens de vendiske stæders handel var standset, begyndte Hollændere og Englændere at tilrive sig handelen på norden. Da det resultat, som stæderne havde håbet at opnå, blev fjærnere og fjærnere, søgte de underhandlinger, men foreløbig førte disse kun til frafald blandt stæderne selv; i 1430 sluttede først Rostock, siden Stralsund særfred med Erik. Således var stillingen i året 1431.

— Med dette år begynder en publikation, der lover overordenlig rige oplysninger om krigens sidste femår. Den i så mange retninger virksomme „Forening for hanseatisk historie“ har overtaget fortsættelsen af de Hanserecesser, hvis udgivelse er påbegyndt af Münchenerkommissionen og da denne har besluttet at standse med året 1430, begynder hin forening en ny serie med 1431. Af denne er forrige år udkommet det første bind, som værdig slutter sig til sine af Koppmann udgivne forgængere. Koppmann har banet vejen, har fastsat formen og fremgangsmåden, og den dygtighed, hvormed han har løst sit hverv, har også i dette tidsskrift fundet en velfortjent ros. Udgifveren af den nye række af recesser, dr. G. von der Ropp slutter sig i alt væsenligt til Koppmanns metode, og såvel i ydre form som i hele bearbejds måden fremtræder dette første bind af „Recesserne fra 1431 til 1476“ som et nøje pendant til de tre bind, der hidtil er udkommet af de ældste Hanserecesser. — Et uheld er det, at året 1430 åbenbart er valgt til slutningsår for den ældre række af rent praktiske grunde, som et „rundt“ tal, der kunde sætte en grænse for det udstrakte materiale. Dette år gör i ingen henseende epoke i Hansestædernes udvikling; hverken i deres ydre eller deres indre historie er der her noget holdepunkt, ja, det nye bind af recesserne må begynde i januar 1431 med at optage en umiddelbar fortsættelse af underhandlinger fra det foregående år.

Enhver dansk historiker vil åbne dette bind af de nyere Hanserecesser med store forventninger om et overordenligt udbytte. Selv den, der i forvejen har studeret krigens historie ikke blot efter de trykte kilder, men også efter det

her tilgængelige utrykte materiale, det vil sige Gehejmearkivets rige og fuldstændige samling af de officielle aktstykker, som suppleres godt af de königsbergske afskrifter sammesteds, tør håbe i Recesudgaven at finde en række af ubekendte og vigtige oplysninger, hentede fra de tyske arkiver. Det gör mig ondt at måtte sige, at dette håb langt fra opfyldes, i alt fald når man ser bort fra året 1436, som bindet også medtager. Naturligvis indeholder »Hanserecesserne» i det enkelte mangfoldige nye træk, der ville få betydning for en fuldstændig fremstilling af krigens og underhandlingernes gang; derimod noget nyt og overraskende, noget, der kan ændre den opfattelse af begivenhedernes udvikling, som man har kunnet nå ved en udtømmende behandling af de tidligere kendte kilder, noget sådant er ikke fremkommet. Selvfølgelig er dette ikke en klage over udgiveren, som med stor flid har samlet sikkert alt det stof, der kan oplyse disse år; det er en klage over materialet, som ikke kan yde mere, og især savner man de oplysninger om stædernes stilling, som findes i selve recesserne (beslutningerne) fra Hansemøderne. Af disse er der fra krigsårene bevaret overordenlig få; hele bindet indeholder ikke mere end 3, skriver tre recesser fra de vendiske stæders forsamlinger, altså fra Hanseforbundets egenlige midtpunkt, og netop derfor bliver det nye, man finder, så overordenlig fragmentarisk. Alligevel skal jeg naturligvis i det følgende med forkærlighed fremdrage, hvad bindet byder os af ukendte oplysninger. —

Vi så, hvorledes Hansestæderne ved begyndelsen af året 1431 var meget langt fra det resultat, som krigen skulde bringe dem. »Lande og stæder i pant» for overholdelsen af deres handelsrettigheder, det kunde de kræve i 1370, da de selv sad inde med Skåne og deres forbundsfæller herskede i Jylland, men derpå var ikke at tænke nu, da nordens forenede flåder beherskede søen og plyndrede ved de tyske kyster, medens Hanseaternes skibe holdt sig i havn, i fuld erkendelse af deres afmagt. Fra 1431 af blev stædernes mål derfor et nyt og mere begrænset. Den nærmeste anledning til krigen var jo, at kong Erik, med støtte i forbundet af 1423, krævede

hjælp af dem imod Holstenerne; dette krav, som i alt fald formelt ikke var opgivet af kongen, gjaldt det nu at befri sig for. Og midlet dertil var klart: kunde Holstenerne komme i besiddelse af hele hertugdømmet Slesvig, måtte kongen indse umuligheden af at fordrive dem, og da var kravet af sig selv faldet bort. Med 1431 begynde stæderne derfor en ny politik; fra nu af bliver det, lige modsat hvad der tidligere var tilfældet, deres eneste opgave at støtte Holstenerne i landkrigen med deres fulde kraft. Her gjordes da også store fremskridt; i foråret 1431 faldt byen Flensborg i Holstenernes hænder, og alt drejede sig nu om slottet; faldt også dette, måtte kampen for Sønderjyllands Danskhed opgives. Fra begge sider gjordes der de største anstrængelser. En undsætning ad landvejen var næsten umulig, da Holstenerne var herre over det nordligere liggende Åbenrå; fra søsiden lykkedes det derimod Erik Krumedige at bringe slottet tilførsel. Netop her var stæderne imidlertid i stand til at gribe virksomt ind. En sødrustning blev besluttet og denne gang ikke for at hærge på Danmarks kyster; hanseatiske skibe lagde sig ind i Flensborgfjord, og et nyt forsøg fra de danske blev virkelig slået tilbage. Dermed var Flensborghus' skæbne afgjort, og i september overgav slottet sig.

Virkingen viste sig øjeblikkelig. Underhandlingerne tog en fredelig vending, og året efter sluttedes der i Horsens en femårig stilstand mellem de stridende; Holstenerne skulde under den beholde, hvad de havde inde, d. e. hele Slesvig på Haderslev nær; Hanseaterne fik lov til at drive deres handel på de nordiske riger «na olden wonheyt unde inneholdes erer privilegia». — Stæderne havde svækket det danske kongedømmes magt ved at hjælpe Holstenerne til erobringen af Sønderjylland, der nu kunde anses for sikret, og de havde derved indirekte værnet sig mod, at kongens krav til dem om hjælp skulde få praktisk betydning. For deres handelsinteresser havde de derimod vundet lidet eller intet. De havde en lang erfaring for, hvor lidt det betød, at man anerkendte deres privilegier i al almindelighed; stilstanden kunde vise, om dette nu vilde stille sig anderledes.

To år senere (1434) mødte udsendinge fra stæderne til et fredsmøde i Vordingborg, og et par vidtløftige aktstykker sætte os godt ind i de forhandlinger, der da førtes. I to år havde Hanscaterne handlet på norden, og hvilke erfaringer havde de gjort i denne tid? Højest uheldige, om end næppe aldeles uventede. Til søs var købmandsskibene af de danske blevet «beskadigede og fordærvede, daglig angrebne og helt udplyndrede», og endnu i foråret 1434 frygtede man i Lübeck så meget for kaperne, at man helt indstillede sejladsen; krigens efterveer var således ikke til ende. Men endnu værre, efter stilstanden var stædernes privilegier ligeså lidt blevet overholdte som før krigen, atter og atter var deres klart udtalte bjærgningsrettigheder blevet overtrådt, og fremfor alt var den trykkende Øresundstold aldeles ikke blevet afskaffet. Hvis stæderne havde kunnet tvivle derom, så havde det atter vist sig: en blot og bar stadfæstelse på deres privilegier var og blev betydningsløs.

Det kom nu an på, om de kunde opnå mere ved underhandlingerne. De fremførte deres mangfoldige klagepunkter, men hvilke svar fik de ikke! At kongen selv havde brudt deres privilegier, var ham aldeles uvitterligt, og hvis hans embedsmænd havde gjort det, burde stæderne have klaget på rette sted og tid. Hvad særlig Øresundstolden angik, så havde kongen i Horsensstilstanden naturligvis forbeholdt sig sine rettigheder, og deriblandt da også den, som enhver konge og fyrste har, til at pålægge nye skatter og tolde. Og således på alle punkter. I det hele søgte stæderne under fulde tre ugers forhandlinger at få sat igjennem, at voldgiftsmændene først skulde undersøge og pådømme de brud, der formentlig vare skete på Horsensstilstanden; end ikke på dette punkt kunde de besejre kongens modstand, og tilsidst gav de efter. Et nyt fredsmøde blev fastsat på den måde, at voldgiftsmændene skulde fælde den afgørende dom ved St. Hans dags tid, det følgende år, hvis parterne ikke ved et møde i maj måned selv kunde nå til enighed.

Medens man underhandlede i Vordingborg ankom den første efterretning til Danmark om en begivenhed, som syntes

i høj grad at måtte være stæderne til støtte overfor kong Erik. I Sverige var Engelbrekt Engelbrektsøns opstand udbrudt, og i faren fra denne side har man da også i almindelighed søgt den mest tvingende grund for Erik til at ønske fred med Hanseaterne. Begivenhederne stadfæster dog ikke denne opfattelse, og hvad foreløbig Vordingborgmødet angår, står det fast, at det var stæderne, der gav efter. Snarere har opstanden indvirket lidt senere, under en episode, der først er blevet bekendt ved det nye bind af Hanserecesserne. Det lykkedes nemlig, tidligst i september måned, et par udsendinge fra Danzig og Stettin at formå Erik til at gå ind på et fredsmøde med stæderne endnu inden årets udgang, og et sådant trådte virkelig sammen i Haderslev. Akterne kendes ikke; midt i december skrev Lübeck imidlertid til Danzig, at man var blevet enig om fredsartikler, som, håbede de, vilde bringe krigen til «en salig ende»; om antagelsen af disse skulde parterne erklære sig på den dag, som allerede tidligere var ansat til den første maj 1435. Det betegnende ligger dog især i, at det blev fastsat, at der på denne dag også skulde dømmes om fredsbruddene efter stilstanden i Horsens; hvis Lübeck har opfattet denne bestemmelse rigtig, er der her en virkelig indrømmelse fra kongens side, en eftergivenhed i det punkt, hvori han havde sejret i Vordingborg, og da er det sandsynligt, at det især er det svenske rigsråds opsigelsesbrev af 14. august, der har bragt kongen til at vige fra sit tidligere standpunkt.

Året efter træder påvirkningen fra Sverige atter tilbage; i maj måned sluttedes forliget i Halmstad, der syntes at åbne Erik udsigt til at genvinde Sverige ad fredelig vej, og virkelig spore vi heller ikke nogen frygt fra denne side i den endelige afgørelse af freden med Hanseaterne, således som denne fremtræder i de officielle aktstykker. Mødet i Haderslev afholdtes, uden at man dog her blev enig, og først i Vordingborg blev freden undertegnet, med Holstenerne den 15. juli, med stæderne to dage senere. Freden med Holstenerne var i virkeligheden kun en stilstand; en sådan førte forholdene nødvendig med sig, nu da Holstenerne sad inde med så godt som hele Sønderjylland,

og Erik, som opgav sine angrebsplaner, opgav ikke kronens ret. Grev Adolf skulde beholde Slesvig i sin tid og hans arvinger to år efter hans død; siden derimod forbeholdt enhver af parterne sig sine rettigheder, og krigen kunde erklæres med et halvt års varsel. Overfor stæderne gav Erik efter i det punkt, som freden med Holstenerne medførte; forbundet af 1423 blev annulleret, thi dettes praktiske øjemed var jo at tvinge stæderne til at støtte kongen i kampen for Slesvig. Forbundets anden bestemmelse, et årligt forligsmøde for det skånske fiskeri mellem kongen og Hanseaterne, hvor alle løbende stridigheder kunde afgøres, optoges derimod i den endelige fredstraktat. Men afset fra dette, hvad vandt stæderne da? Politiske garantier for opretholdelsen af deres privilegier? I det mindste en fuldstændig opregning af deres rettigheder? Ingen af delene. Kongen tillader blot Hanseaterne at handle på hans riger efter deres gamle privilegier, friheder og gamle lovlige sædvaner, det er alt. Med andre ord, Horsensstilstandens bestemmelser gik over i den endelige fred, og hvor lidet dette betød, det havde stæderne jo erfaret i de foregående stilstandsår. Privilegierne blev i Vordingborg ikke nøjere definerede end i Horsens, og nu som før kunde kongen mene, at for ex. hævelsen af Sundtolden hørte med til hans fyrstelige rettigheder, som intet privilegium kunde indskrænke; han kunde mene det, og vi skal snart se, at han virkelig mente det og handlede derefter. Hvad det mere positive spørgsmål angår, erstatning for de danskes fredsbrud under Horsensstilstanden, er der intet i aktstykkerne, som tyder på, at Erik er gået ind på at give en sådan, og heller ikke spores det i alle de følgende, vidtløftige forhandlinger, et sikkert tegn på, at der heller ikke er givet et sådant løfte.

Den her fremsatte opfattelse af krigens udgang mellem kong Erik og stæderne er vidt forskellig¹⁾ fra den hidtil

¹⁾ Når Jahn (Danmark under Unionskongerne, s. 109) fremhæver, at også Hanseaterne måtte give efter i mange væsentlige ting, viser hans behandling af freden dog til fulde, hvor lidt blik han har havt for hele situationen.

gængse, der opfatter stæderne som fuldkomment sejrriige, og som endnu genfindes hos dr. Ropp. På dette sted kan jeg ikke gå ind på en nøjere bevisførelse for mine så afvigende meninger; de må forsvare sig selv, støttede ved de antydninger af stridens årsager, ved den skizze af krigens gang, som jeg har givet i det foregående. Kun ved selve Vordingborgfredens bestemmelser skal jeg dvæle et øjeblik, da der her i det mindste kan anføres noget, som taler for den modsatte opfattelse.

Vordingborgfreden, som ovenfor er skildret efter de endnu bevarede aktstykker, vil nemlig få en ganske anden karakter, hvis man fæster lid til krønikernes beretning derom. I de nærbeslægtede lübske² krøniker, hvortil Korner nu anses som forfatter, opregnes sex punkter som fredens indhold, og disse betegne ganske vist de største indrømmelser til stæderne. Den første af de sex artikler angiver, at Hanseaterne fik stadfæstelse på alle deres privilegier; tre andre omhandle toldforholdene og udtrykkelig afskaffes enhver ny told, der er pålagt, ethvert nyt toldsted, der er indført i de sidste hundrede år; i en femte artikel lover kong Erik at give stæderne erstatning for al den tilføjede skade, og i en sjette endelig opgiver kongen al den ret, som han har fået overfor Holstenerne ved kejser Sigismunds dom. Var dette indholdet af freden i Vordingborg, ja så havde stæderne utvivlsomt vundet overordenlig meget; her er bestemte tilsagn med hensyn til tolden; her er det spørgsmål om skadeserstatning afgjort, som Hanseaterne end ikke kunde få sat under forhandling ved det foregående års Vordingborgmøde.

Inidlertid er det let at se, at de af Korner anførte artikler ere yderst vanskelige at forene med fredsbestemmelserne, således som de fremtræde i de officielle dokumenter, og de to tyske historikere, der i den sidste tid har behandlet dette punkt, ere også lidet enige om, hvorledes foreningen skal foretages, ja Ropp i sin historiske skildring er end ikke i overensstemmelse med sig selv som udgiver af Hanserecesserne. Her udtaler han, hvad tolden angår, at Korners artikler «i deres præcise form er hentet fra senere forhandlinger, især i året 1436»¹⁾.

¹⁾ Hanserecesse von 1431—1476. I. 396—97.

Derimod refererer han i «Zur deutsch-skandinavischen Geschichte» freden således: stæderne erholde stadfæstelse på deres privilegier; [den af Erik indførte forhøjelse af Sundtolden¹⁾ falder bort for deres vedkommende], begge give afkald på erstatning for krigsskade, [dog at stæderne skulle have oprejsning for fredsbruddene efter stilstanden i Horsens]²⁾. Her er traktatens bestemmelser og krønikens efterretninger helt samarbejdede; det, som jeg har sat i klammer, stammer fra krøniken, resten fra fredsbrevet, og vi kan da strax lægge mærke til, at en bestemt indskrænkning i én af traktatens bestemmelser kun findes i krøniken, nemlig angående skadeserstatningen. Schäfer gör en temmelig lignende opfattelse gældende, hvad Øresundstolden angår, som han alene behandler, men går dog lidt ind på en betragtning af de kritiske vanskeligheder, som denne sammenarbejden af de to kilder frembyder. Bortset fra en grundfejl, er hans betragtning fuldkommen korrekt. Han henviser til, at stæderne fra tidligere forhandlinger måtte vide, at kong Erik godt kunde stadfæste Hanseaternes privilegier og dog hævde sin ret til at hæve Sundtolden, og slutter deraf, at stæderne ikke kunde lade sig nøje med en almindelig stadfæstelse på deres privilegier — i en fred, som de «in günstiger Lage schlossen, er (o: Kongen) in Bedrängniss»; der må altså sikkert være gået «løfter af bestemtere natur» jævnsides den officielle fredstraktat³⁾. Dette er slående rigtigt, men forudsætningen falder bort, når man ikke finder stædernes stilling overfor kongen gunstig. Er denne forudsætning fejl eller i det mindste højst tvivlsom, kan hint bevis ikke bruges, og hvad Schäfer for øvrigt anfører til bestyrkelse af sin formodning er meget ubetydeligt.

Netop ved Øresundstolden levere selve aktstykkerne et bevis, der forekommer mig til evidens at vise, at krønikens efterretninger ere fejle. Da nemlig Erik virkelig kræver Sund-

¹⁾ skulde hedde: den af Erik indførte Sundtold. Fridericias undersøgelse er forfatteren ukendt.

²⁾ anf. sted, s. 13.

³⁾ Hansische Geschichtsblätter. V. 41.

told lige efter fredens afslutning, beder Danzig Lübeck om oplysning om, «hvad stæderne i den retning har tinget med kongen, om man skal betale tolden eller ikke». Lübeck giver følgende svar: «i det sonebrev, som blev gjort mellem kongen og de krigsførende stæder, står, at vi i de nordiske riger skulle nyde alle de privilegier, friheder og gamle lovlige sædvaner, som er givet os af kongerne i de tre riger, og derfor mene vi ikke at ville give Sundtolden, da vi efter vore privilegiers indhold ikke ere pligtige dertil»¹⁾. Dette sted, som Schäfer kun flygtig berører, er aldeles afgørende. En forespørgsel om Sundtolden besvares med en henvisning til fredens ord, der næsten ordret citeres, som de findes i det udstedte dokument, og ud fra den almindelige stadfæstelse på privilegierne sluttes der til det særlige tilfælde. Der henvises ikke til særlige aftaler, ikke til noget bestemt tilsagn om ikke at hæve Øresundstold, og heraf følger med vished, at sådanne ikke findes.

Står det ved Sundtolden fast, at krønikens fredsartikler ere urigtige, så svækkes derved også tilliden til de to andre punkter, der findes hos Korner. Hvad artiklen om Holstenerne angår, strider den ligefrem mod fredsbeværets bestemmelser, og at Erik har lovet stæderne erstatning for fredsbruddene, kan kun forenes med traktaten ved en meget kunstlet fortolkning. En besindig kritik vil utvivlsomt føre til det resultat, at krønikens efterretninger må forkastes, hvad også Hirsch og Friederica har udtalt. I det hele viser Korner på mange punkter, at han ikke var indviet i Lübeckerrådets og Hanseaternes forhandlinger; han gengiver overalt kun, hvad den store mængde troede at vide. Som et nærliggende tilfælde, der ikke er uden analogi med forholdet ved Vordingborgfreden, kan man anføre, at han ved året 1434 fortæller om afsluttelsen af et ligefremt skytsforbund mellem Hansen og den preussiske højmaster, medens akterne til fulde vise, at højmasteren kun gik ind på at støtte stæderne ved en diplomatisk optræden til deres fordel²⁾.

¹⁾ Hanserecesse von 1431—1476. I. 485—87.

²⁾ Hanserecesse von 1431—1476. I. 226 ff.

Medens de tyske historikere således, som det synes med urette, har fremdraget Korners efterretninger om Vordingborgfreden, er der en anden krønike, som ingen af dem omtaler og som det især er forunderligt, at Ropp aldeles ikke har benyttet ved sin udgave af Hanserecesserne. Jeg tænker her på Tratziger's *Chronica der Stadt Hamburg*, som Lappenberg har udgivet¹⁾. Tratziger, som skrev langt inde i det sextende århundrede, benytter Korner som kilde efter en meget stor målestok, og for så vidt har han selvfølgelig ingen værdi for os. Men i hans krønike fremtræder dog også afvigende efterretninger, som vise sig at stamme fra selve recesserne eller fra hamburgske udsendinges beretninger; undertiden eksistere disse endnu, oftere ere de dog tabte, og på disse punkter får Tratziger da stor betydning. Dette er netop tilfældet ved Vordingborgfreden²⁾. Af denne giver han et fuldstændigt og korrekt referat, både for Holstenernes og stædernes vedkommende, og han omtaler således det årlige forligsmøde, der skulde afholdes for «Skånerejsen», en bestemmelse, som Korner aldeles ikke berører; dennes beretning har Tratziger derimod udeladt, idet han, mere besindig end senere historikere, har opgivet at sammenarbejde de sex såkaldte fredsartikler med de officielle traktater. Siden tilføjer han: «dette forlig fremmedes af oprøret i Sverige . . . Stæderne bevilgede også, at deres borgere og købmænd skulde afholde sig fra al handel med Svenskerne, indtil disse forligede sig med kongen og viste ham den tilbørlige lydighed». Her er en original efterretning, som har den største sandsynlighed for sig, både efter forholdenes natur og efter den kilde, hvori den fremtræder, en kilde, hvis kendskab til den virkelige fred viser sig så fyldestgørende.

¹⁾ Hamburg, 1865.

²⁾ Tratziger, *anf. sted.* 176—77. Herom siger Lappenberg: Die Abweichungen dieser Darstellung von Korner und Detmar sind ein Beweis, dass Tratziger hier einem Hamburgischen Berichte folgt. — Også af det foregående års underhandlinger i Vordingborg giver Tr. en fremstilling, som stemmer med de endnu bevarede akter, medens den strider mod Korners beretning.

Dog, det er ikke nødvendigt at tage dette træk med for at få det rette billede af Vordingborgfreden. Hvad kongen gav efter i, det var det politiske, aldeles som det allerede havde været tilfældet i Horsens; forbundet af 1423 blev endelig og afgørende ophævet, efter at det forlængst havde tabt al betydning. I spørgsmålet om handelsrettighederne, i den gamle og aldrig slukkede strid mellem kongedømmet og den fremmede købmand, deri var kong Erik ikke vejet et skridt, der stod stæderne, efter en niårig krig, efter de største anstrængelser netop på samme punkt som før. Vordingborgfreden er for Holstenernes vedkommende kun en stilstand; hvad stæderne angår, er den i virkeligheden ikke mere. —

Året 1435 betegner i Erik af Pommerns historie det punkt, hvor han opgiver enhver tanke om angreb og kun går ud på forsvar. Var der indtrådt stilstand overfor Holstenerne og Hanseaterne, så fremtrådte misfornøjelsen i Eriks egne lande desto stærkere; den var i Sverige slået ud i klar lue og rørte sig såvel i Norge som i Danmark; da den svenske opstand ved Engelbrekt Engelbrektsøns død tabte sin demokratiske karakter, begyndte en skæbnesvanger tilnærmelse mellem stormandspartiet i Danmark og Sverige. Således rejste fjenderne hovedet på alle sider, til kamp mod Erik, men endnu mere mod de tanker, han bar frem, tanken om en union, som Margrete vilde den, med en stærk kongemagt til midtpunkt. I bekæmpelsen af denne mødtes Holstenere og stæder, svenske og danske stormænd, og denne koalition var det, som besejrede Eriks sejge modstand.

Vi skulle her kun berøre hans senere forhold til stæderne, som både viser, hvor hårdnakket han opretholdt kronens rettigheder og hvorledes han dog tilsidst blev overvundet. Øresundstolden, netop et af de mest karakteristiske tegn på kongedømmets magtfulde i nord, er her atter betegnende for udviklingen. Freden havde intet afgjort om den. Medens stæderne derfor mente, at den stred mod købmændenes gamle, stadfæstede privilegier og altså måtte være ophævet ved freden, var kong Erik ligeså vis på, at hans kongelige rettigheder tilod ham at opkræve den, og allerede i samme sommer, som

freden var sluttet, blev forbisejlede skibe standsede ved Helsingør og måtte betale tolden. Da man klagede til Lübeck, svarede man herfra, som vi véd, at Hanseaterne måtte være fritagne for tolden, da den stred mod deres privilegier.

Alene ved en fortolkning af fredsbrevet havde stæderne dog sikkert ikke sat noget igennem; på dette punkt er det imidlertid, at forbindelsen mellem Eriks forskellige fjender begynder at virke. Den politiske indflydelse, som stæderne havde savnet så hårdt i den sidste menneskealder, som de forgæves havde stræbt at vinde ved en åben krig, den tilbød sig nu af sig selv ved Sveriges opstand, ved den begyndende splittelse i selve unionen. *Ved denne som ved alle Sveriges senere kampe mod unionskongerne kan man iagttage det skuespil, at Hansestædernes åbne eller hemmelige understøttelse gör Sverige ubetvingelig. Det var det kærnepunkt, hvormed den danske politik stedse måtte regne og som ofte gjorde den ganske magtesløs overfor stæderne* (Ropp). Således også nu. Erik behøvede stædernes mægling i Sverige, og før de gik ind på at yde ham denne, krævede de bestemte tilsagn om at være fritagne for Øresundstold. Denne gang måtte kongen give efter, men, idet han kun veg langsomt, skridt for skridt, blev fritagelsen indskrænket til at gælde blot de vendiske stæder, skönt stædernes udsendinge havde forstået kongens løfte således, at alle Hanseater skulde være fritagne for tolden; forgæves søgte de preussiske stæder at opnå denne forret også for deres skibe.

Så mæglede stæderne da på Kalmarmødet i september 1436, og en beretning om forhandlingerne her, som først er blevet bekendt ved den nye udgave af Hanserecesserne, kaster et mærkeligt lys over situationen. Man ser kong Erik som forkæmper for unionstanken i Margretes ånd. Da Svenskerne hævde, at alle embedsmænd skal være indfødte svenske mænd, d. e. en bestemmelse, som gör unionen til et blot skin og forhindrer enhver nærmere sammenvoksen af de nordiske riger, så svarer kongen, at han ikke vil pådrage sig den evige skændsel at have tilladt, at Danske, Tyske og Norruænd i Sverige skal anses for udlændinge og fordrives derfra, thi således har han

ikke modtaget riget af fru Margrete, salig ihukommelse. På den anden side fremtræder det nære forhold mellem det svenske og det danske rigsråd, mellem dette og Hanseaterne. Svenskerne takke de danske for deres gode hjælp og beder dem vedblivende holde fast som brødre ved, hvad de har lovet hinanden; stædernes udsendinge rose dem herfor og opfordrer dem til også at holde, hvad de har lovet dem. For dette forbund er det, at kongen må bøje sig.

Endnu et par år bliver kampen ved; så tilendebringes den ved Eriks afsættelse, og med ham falder, i alt fald for et øjeblik, alle de tanker, han har kæmpet for. Unionen bliver til et blot og bart navn. Kristoffer af Baiern og det danske rigsråd opgiver Danmarks ret til Slesvig, idet de tilstår hertug Adolf det som arveligt len. Overfor Hanseaterne endelig er den ny regerings eftergivenhed ligeså stor, hvad man først nu ser ved et aktstykke, der er fremdraget i Ropps arbejde. Denne gang lade stæderne sig ikke nøje med en almindelig stadfæstelse på deres privilegier; foruden den få de bestemte, positive tilsagn. Kong Eriks fogeder skal give skadeserstatning, hans høvedsmand på Krogen, Peder Oxe, skal udlevere alle de penge, han har oppebåret i Sundet, og Øresundstolden må ikke hæves mere.

Det er denne række af indrømmelser, der udgør modbilledet til den fordrevne konges hårdnakkede kamp, og deri ligger også forsvaret for Erik af Pommern, for hans personlighed og hans politik.

Kr. Erslev.

Konstantin Höhlbaum: Hansisches Urkundenbuch. I.
Halle, Buchhandl. d. Waisenh. 1876. 4^{to}. XVIII + 523 SS.

Ingen vil kunne fortænke en Dansk Mand i med mindre glade Følelser at gjenkalde sig i Erindringen Fredsslutningen i Stralsund 1370 ²⁴/₅, hvorved vort Fædreland købte sig Ro med ydmygende Indrømmelser til Landets Fjender Hanse-